

ЧИТАНКА
ШКОЛА ЗА ПОЛИТИКА И КРИТИКА 2021

Читанка
Школа за политика и критика 2021

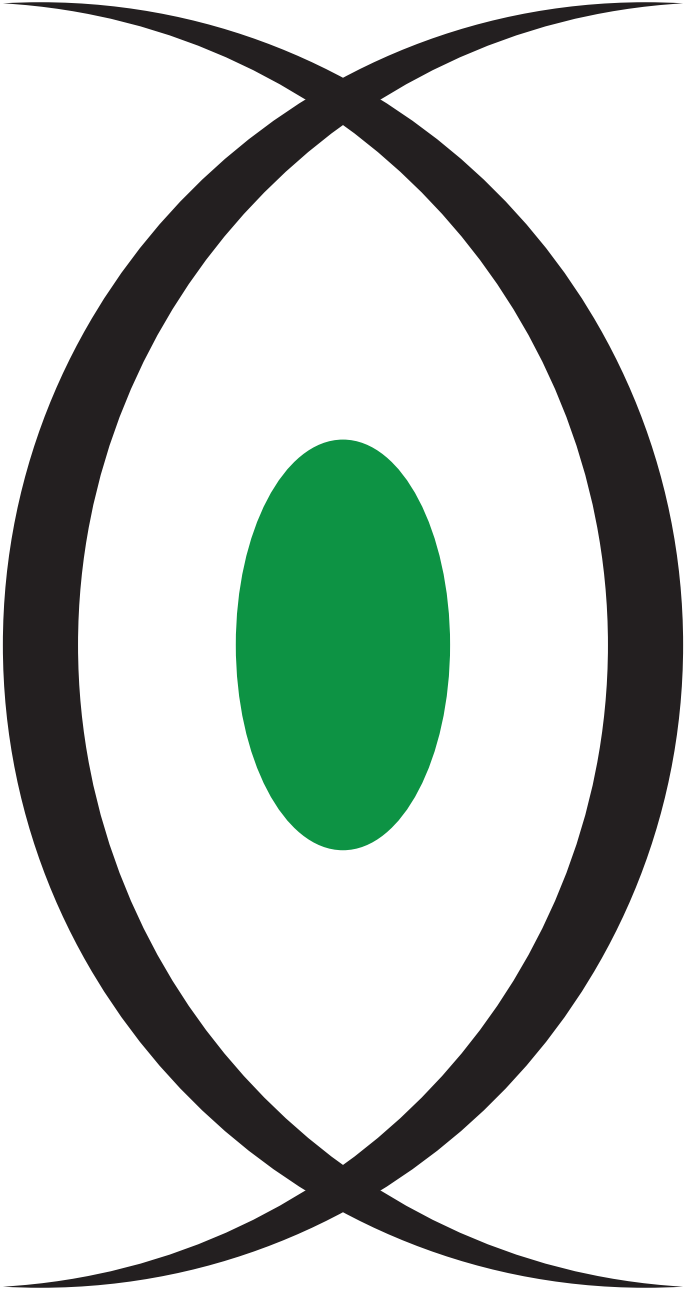
Читанка
Школата за политика и критика 2021

За издавачот:
Институт за општествени и
хуманистички науки, Скопје
ул. 20 октомври бр.8/2 кат
1000 Скопје, Р. Северна Македонија
info@isshs.edu.mk/www.isshs.edu.mk

Оваа публикација е финансиски помогната од
Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe

ROSA LUXEMBURG STIFTUNG
SOUTHEAST EUROPE

Томас Нејл

Етиката на смртта

Етиката валоризација на животот над смртта целосно погрешно ја разбра пошироката космичка ситуација во која се јавува нашиот живот. Животот е кинетички нуспроизвод на движењето на неживата материја кон растечките расходи. Материјалната смисла на животот е да помогне во подобрувањето на трошоците на универзумот. Така, тенденцијата на животот е да се умре заедно со другите. Етиката на животот, сепак, нема да ни помогне етички да одговориме на поголемиот дел од земјата и универзумот – кои не се живи. Понатаму, бидејќи ни недостасува комплетно знаење и контрола дури и на нашата неизградлива планета, безумно е да претпоставиме дека знаеме, или дека би можеле да знаеме, како правилно да управуваме со неа, а камоли пак со универзумот, за доброто на животот. И всушност, во случајот на поголемиот дел од Западната цивилизација, веќе се покажа дека не знаеме како да го правиме тоа.

Смртта е поинаква. Нашите тела знаат материјално како да трошат енергија и да умрат трошејќи го најголемиот дел од енергијата што ја конзумираат. Наместо да се обидуваат да управуваат со светот, тие полека и великодушно се предаваат на смртта. Односно, тие се предаваат себеси на остатокот од светот да ги конзумира и троши најдобро што може без претходно поставен план за тоа како да се зголеми стапката на трошење. Со други зборови, патот кон зголемувањето на потрошувачката не може да се изгради пред нашето умирање и живеење заедно, како што заминуваме.

Етиката на кинетичката потрошувачка е целосна инверзија на кинетиката на животот. Сепак, тоа не е едноставна инверзија. Инверзијата го менува односот, од однос на зголемена акумулација и инструментализација во однос на загуба и великодушност. Смртта не е несреќен дел од животот; наместо тоа животот е дел од смртта што се репродуцира – не со цел да живее, туку со цел да умре и да им помогне на другите да умрат.

Не сакам да сугерирам со оваа етичка теорија дека космосот треба да умре и дека луѓето и другите битија треба да му помогнат. Тоа би била натуралистичка заблуда. Не постои никаде во природата такво нешто како апсолутно треба. Кинетичката етика на потрошувачката има строго хипотетичка структура: доколку сакате да преживеете и да напредувате во овој конкретен универзум, како што е тен-

денцијата досега, тогаш најдобрата шанса е да го следите текот на пораст на вашата колективна стапка на расходи.

Дури и ова не гарантира ништо. Ништо не ја контролира природата, дури ни самата природа, која постојано експериментира, исто како громот. Метеор може да удри, или бројни организми можат да предизвикаат масовно изумирање. И можеби некои извршни директори од областа на фосилните горива повеќе би сакале да ги живеат индивидуалните животи во луксуз, за сметка на долгорочниот опстанок на човечкиот вид. Но, доколку ние останатите сакаме да преживееме, како нашиот вид би се трошел со останатите во иднина, тогаш треба да се откажеме од зависноста од фосилни горива и да го укинеме капитализмот.

Доколку сакаме да живееме и да опстанеме на земјата како едно од нејзините животни, тогаш мораме великодушно да и ги вратиме нашите животи на земјата и да и помогнеме да ја забрза нејзината дисипација. Со поткопување на ефикасноста на земјиното трошење (преку уништување на биомасата, итн.), класите кои користат фосилни горива не дозволуваат земјата да умре, ниту пак да живее за да умре. Класите кои користат фосилни горива ги уништуваат условите за сечија потрошувачка. Тие акумулираат енергија како би ја користеле во име на животот. Парадоксот е во тоа што инструментализацијата и зачувувањето на животот сега резултираат со истребување.

Проблемот не е во тоа што премногу од биосферата умира, туку во тоа што недоволно од неа умира во форма на дисипација на енергија. Животот е способен за значително поголема потрошувачка доколку му се дозволи да ја доживее својата смрт и да и помогне на остатокот од земјата да го стори истото.

Повторно, ваквата етичка инверзија на животот и смртта не е каприц или полемика. Ставањето на смртта на прво место целосно ја менува нашата ориентација кон животот и смртта. Животот и смртта добиваат сосема ново значење. Животот повеќе не е за акумулација и зачувување, туку за трошење, и смртта повеќе не е крајна состојба, туку е самиот процес на потрошувачка.

Можеме, или да станеме тоа што сме (животни што трошат), или можеме да дејствуваме како нашата цел да е да го зачуваме, акумулираме и инструментализираме животот. Второто има тенденција да предизвика изумирање, првото да го продолжи животот. Парадоксот е впечатлив и длабоко контраинтуитивен од рамките на западната традиција. За да живееме, мораме да се предадеме на смртта, потрошувачката и загубата, со доверба во другите истото да го возвратат. Валоризацијата на животот (биополитика) го произведува спротивното од себе: изумирање и смрт. Паскал не можеше повеќе да згреша велејќи дека „нашата природа се состои од движење. Апсолутното мирување

е смрт”.¹ Требал да каже дека „нашето движење почива во природата; ние сме нејзината смрт”.

Доколку, 6 трилиони дрвја сè уште беа живи на оваа планета денес, земјата би трошела двојно повеќе енергија отколку што троши моментално. Класите кои користат фосилни горива, себично ја спречуваат земјата од нејзината колективна дисипација - нејзиниот дарезлив отпад назад во космосот. Сакале или не, ние сме директни учесници во поголема космичка драма. Цената на нејзиното игнорирање и обидите да го трупаме сопствениот живот, најверојатно ќе биде нашето изумирање. Можеби следните видови кои ќе дојдат после изумирањето, ќе се движат со протокот, наместо да пливаат наспроти него, како што тоа го прават одредени човечки групи – инсистирајќи дека борбата против текот на природата е „знаење“ и „прогрес“.

Дарот, што класите кои користат фосилни горива можат да го вратат е да го напуштат своето арогантно верување дека знаат повеќе за природата, отколку таа самата. Можат да го жртвуваат економскиот човек (*homo economicus*). Можат великодушно да ја вратат својата смрт, без цел, без очекување на инструментален поврат на нивната инвестиција.

Прашањето не е дали севкупната човечка употреба на енергија расте или опаѓа, туку дали стапката на земји-

---

¹ Blaise Pascal, *Pensées and Other Writings*, trans. Honor Levi (Oxford: Oxford University Press), 126.

ните и космичките расходи тоа го прави. Обичните квантитативни зголемувања на човековата енергија, над одредено ниво, се причината за моменталниот пад на стапката на расходи. Уништувањето започнува најпрвин за нечовечкиот живот, а потоа се шири кон населението погодено од екстракција, и конечно влијае на биосферата како целина.² Зголемената потрошувачка на енергија од страна на класите кои користат фосилни горива не ја зголемува глобалната стапка на потрошувачка, туку ја намалува, бидејќи енергијата што се користи не се употребува повторно, ниту се компостира или дополнително разградува.³ Наместо тоа, потрошениот јаглерод се складира во атмосферата и океаните, од каде што се ослободува низ бурите и пожарите кои дополнително ја уништуваат способноста на земјата ефикасно да ја зголеми стапката на потрошувачка.

Против конзервацијата

Ова е причината поради која идејата за конзервацијата во сите свои форми (еколошка, економска, епистемолошка, итн.) е „расудување наопаку“, како што вели Лукрециј.⁴ Клучно е да се зголемат стапките и шемите на кинетичката потрошувачка, на начин што шемите би биле самоодржливи, како би продолжиле да експериментираат и да трошат, како древна шума. Со други зборови, нуклеарното уништу-

² Vaclav Smil, *Energy in Nature and Society: General Energetics of Complex Systems* (Cambridge, MA: MIT Press, 2008), 386

³ Ibid.

⁴ Lucretius, *On the Nature of Things: De Rerum Natura*, trans. Walter Englert, ed. Albert Keith Whitaker (Newburyport, MA: Focus Publishing, 2003), Book IV, line 833.

вање, капитализмот на фосилните горива, и секој процес што ги уништува шемите на ефикасната кинетичка потрошувачка, на крајот се самоуништувачки. Тие се изливи на потрошувачка кои предизвикуваат нето намалување на планетарното кинетичко експериментирање, разновидност и дисипација.

Ова е контраинтуитивно и предизвикувачко тврдење: опстанокот на биосферата и на човечките животни не е примарното значење на нивното материјално, кинетичко и историско постоење. Континуираното преживување на животот, овој мал дел од природата, е последователен ефект на космичката и планетарната потрошувачка. Животот преживува, се стреми и се репродуцира не директно за себе, или за своја корист, пораст, експанзија и прогресивна еволуција, туку заради нешто сосема друго: за потрошувачката и смртта на космосот. Појавата и еволуцијата на животот со сите негови кинетички морфологии немаат директно за цел, развој. Животот е подарок што му се дава на организмот да го интензивира сопственото трошење, како и трошењето на космосот. Со доброто умирање, успева да живее добро.

Конзервацијата и акумулацијата не се цел на животот, туку се, напротив, последици од смртта и потрошувачката. Зачувуваме само за да трошиме повеќе. Ваквата инверзија не е „нов инструментализам“ што само го користи животот „за“ потрошувачка. Самата потрошувачка нема

никаква цел или корист, точно затоа што не се работи за реинвестирање со неопходна гаранција или некаква еднаквост на размена. Смртта може да го врати последователниот ефект на животот, или може и да не, во зависност од поширокиот релациски експеримент. Смртта како подарок за еден организам, не одлучува што ќе го добие дарот на животот за возврат. Ова е значителен пресврт што ја превртува западната мисла.

Така, дарот на смртта има двојна смисла: животот му се предава на космосот преку смртта, но смртта (неживата материја) се дава предава себеси како дар на животот, во космички реципроцитет. Реципроцитетот никогаш не е еднаква размена бидејќи космосот има тенденција да се движи кон растечки стапки и различни форми на потрошувачка: кон смрт. Нема симетрична рамнотежа. На крајот на универзумот, не мора нужно да има хомогена топлинска смрт, бидејќи материјата во основа е во педетско движење.

Космосот, дарувајќи се себеси со дарот на смртта, си дава исто така и дар на животот, со евентуална контракција, укинување на ентропијата и со производство на големо крцкање и уште една голема експлозија (big bang). Но, бидејќи секој живот и секоја смрт на космосот се поврзани со неговите претходни проширувања и контракции низ почетните и крајните состојби на квантна неодреденост, односот останува асиметричен и неодреден. Космосот е релациски, но не е одреден, пропорционален или симе-

тричен. Така, животот и смртта на космосот го отсликуваат животот и смртта на сите космоси во тековни циклуси на создавање и уништување.

Логиката на конзервација, како примарна цел на еколошката етика, нè поттикнува да живееме живот исполнет со штедење, едноставност и лични доблести. Таа го отфрла нашиот порив да уништуваме, да загадуваме, и да трошиме без корист или цел. Доколку луѓето сакаат да преживеат, велат конзервационистите, мораме да ги рационализираме нашите ресурси, да ги стегнеме нашите појаси, да се откажеме од нашите желби за бесмислено трошење, и понатаму да го развиваме нашето рационално и морално себство.⁵ Длабоките екологисти и поддржувачите на движењето за Земјата на прво место (Earth First!) дури одат дотаму што се одрекуваат од самите човечки суштества како вирус на земјата. Тие велат дека мора да се намали популацијата, така што суштински вредната и природно конзервативна биосфера би можела самата да напредува.

Размислувањето за етиката во однос на потрошувачката, сепак не е само формална промена во толкувањето што нè наведува кон истата практична конзервација. Логичките заклучоци на етиката на конзервацијата – како што се управувањето со населението, зачувувањето на дивиот свет на сметка на животите на луѓето од Третиот свет (Third-world), „проектот за доброволно човечко истребу-

---

⁵ За одлична критика на конзервацијата, види Stoekl, *Bataille's Peak*

вање“ преку стерилизација, како и сведувањето на човековата активност на обично преживување – не произлегуваат од етиката на потрошувачката. Киноцената етика на потрошувачка е сосема поинаква од логиката на конзервационистите. Логиката на конзервација е логика на одрекување, аскетизам и негација.

Умерените и радикалните енвайронменталисти поеднакво, дури и кога го напаѓаат антропоцентризмт, се фундаментално човеко-центрични и рационални во извесна смисла. Тие го проектираат на целокупниот живот, идеалот за конзервација, самоодржување и биолошки опстанок, бидејќи луѓето се живи и се чини културно ја вреднуваат конзервацијата. Меѓутоа, конзервацијата и зачувувањето, едноставно не се она што го прави природата, во 90% од времето.⁶ Она што ние го нарекуваме „конзервација“ е индиректен нуспроизвод на потрошувачката.

Животот е еден од најрасипничките потрошувачи и корисници на енергија по маса, за кој знаеме – по стапка на површина која е многукратно поголема дури и од онаа на самото сонце! Дрвјата, на пример, ни покажуваат точно што мислат за идејата за конзервација, преку конзумирање на јотацули енергија, само за да излучат 99% од истата, повторно. Дрвјата „конзервираат“ 1%, само доволно за да

---

⁶ Дури и нео-материјалистичкиот витализам проектира живот врз неорганската материја. Види, Chris Gamble, Josh Hannan, and Thomas Nail, “What Is New Materialism?” *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities* 24, no. 6 (2019): 111–34. Види, исто така Nail, *Being and Motion*, chapter 3.

се зачуваат себеси, како би продолжиле да трошат. Натурализмот не е во согласност со конзервацијата.

Капитализмот и антропоцентризмот ја уништуваат планетата, и мораме да ги сопремене доколку сакаме да преживееме. Меѓутоа, логиката на конзервацијата ја следи истата инструменталистичка логика како капиталистичкиот био и антропоцентризам, само насочена кон други цели. Резултатите од длабоко еколошкиот, Нео-малтузијански антихуманизам биле и ќе бидат погубни за жените и обоените луѓе ширум светот.

Наместо да го правиме она што мислиме дека дрвјата го прават (конзервација), треба (доколку сакаме да преживееме) да го правиме она што тие и нашите сопствени тела, навистина го прават. Сите дрвја великодушно се трошат себеси во светот, земајќи го само она што им е вратено назад, во реципроцитет, за повторно да го потрошат. Тешко е да се отфрли поривот за управување и конструирање на природата кон она што замислуваме дека е подобра цел, или она што веруваме дека е во согласност со благонаклоноста на Гаја (Gaia). Меѓутоа, тоа е она што етиката на кинетичката потрошувачка го бара од нас.

Во грчката митологија, Питон, змијата што умира, беше гласот на Гаја. Клучната идеја тука е дека вистината на земјата се искажува и спознава низ чинот на дисипација (гнилата змија Питон). Како свештеничките на Делфи, мо-

раме да ја слушаме земјата и да го следиме нејзиното водство, доколку сакаме да преживееме.

Реципроцитет

Реципроцитет во овој контекст значи да дадеме колку што можеме повеќе во форма на потрошувачка и да го земеме она што природата ни го дава за возврат. Конзервацијата е малиот последователен ефект на овој попримарен кинетички процес, кој заштедува доволно за да продолжи со трошење. Ова значи дека реципроцитетот е фундаментално колективен, или заеднички се одржува. Тоа значи дека кинетичката етика за Киноценот се однесува на умирање или трошење добро заедно. Тоа значи дека сè на земјата треба да троши или да фрли во оптек колку што може повеќе, но не толку за да го поткопа поголемиот капацитет на земјата и другите да го прават истото. Сè на земјата, живо и неживо, ни помага на нас останатите добро да се истрошиме заедно. Тоа е великодушност на смртта, која дарува живот.

Проблемот не е во тоа што капитализмот на фосилните горива троши премногу, туку во тоа што не троши доволно и не зема доволно од земјата. Пумпањето на јаглерод во атмосферата и уништувањето на земјината биомаса, ги уништува условите за зголемен интензитет на потрошувачка и не го зема подарениот јаглерод кој се нуди за возврат. Потрошувачите на фосилни горива исфрлаат јаглерод во

атмосферата и во океаните во енормни количини: вкупно 2×1.023^7 џули во последните дваесет и пет години, само во морињата. Тоа е енергетски еквивалент на три експлозии на атомски бомби во секоја секунда, дваесет и пет години.⁸ Ова ја спречува земјата и од трошење и од примање. Го нарушува реципроцитетот на јаглеродниот циклус, чија крајна цел е ослободување на енергија назад во космосот.

Реципроцитет значи давање на другите, за тие да можат да дадат на уште други – притоа не уништувајќи ги условите за давање. Реципроцитет значи преземање на она што го дава природата, не одбивајќи го или уништувајќи ги условите за давање. Сурова иронија е што самиот материјал на животот, јаглеродот, сега стана големиот предвесник на уништувањето: смртта на смртта.

Против капитализмот

Капиталистичката економија е поставена, во директен контраст со овој кинетички реципроцитет, на фундаментално погрешната идеја за еднаквоста на размената: еквивалентноста. Имајте на ум дека во природата, такво нешто не постои. Природата ниту е идентична самата на себеси во било кој момент, ниту помеѓу различни моменти од себеси, ако не од друга причина, тогаш поради просторно-вре-

---

⁷ Lijing Cheng et al., "Record-Setting Ocean Warmth Continued in 2019," *Advances in Atmospheric Sciences* 37 (2020): 137–42.

⁸ C. Dyke, "Cities as Dissipative Structures," in *Entropy, Information, and Evolution: New Perspectives on Physical and Biological Evolution*, eds. Bruce H. Weber, David J. Depew, and James D. Smith (Cambridge, MA: MIT Press, 1988), 355–67; 365.

менската разлика. Материјата секогаш тече асиметрично, ентропски и во метастабилни шеми на зголемување на нерамнотежата. Еквивалентноста и рамнотежата се, физички гледано, прекршувања на историската тенденција на универзумот, за дисипација и кинетичко ширење.

Постапувајќи на начин како еквивалентноста, рамнотежата, идентитетот и размената да се реални аспекти на природата, економијата и особено капиталистичката економија, го имаат значително оштетено капацитетот на земјата да ја зголеми стапката на потрошувачка. Кога некој се однесува како природата да се движи на одреден начин, кога всушност се движи на друг, се случуваат огромни нарушувања во тие движења. Капиталистичките конструктивисти се однесуваат како да можат да измислат или да создадат збир на правила врз природата и да живеат во нивната реалност. Тие се како некој што плива спроти течението на реката, кој инсистира дека тоа е најлесниот, најприродниот начин.

Класичната, неокласичната и ортодоксната економска теорија исто така се однесуваат како економската размена да е реверзибилен процес, кога, физички гледано, не е. Филозофската претпоставка на економијата уште од Дејвид Хјум е дека недостатокот е основа и почетна точка на економијата, кога всушност, како што покажавме, такво нешто не постои во природата. Идеите за еквивалентност, рамнотежа, реверзибилност и недостаток се погрешни –

односно досега физички не се пронајдени во природата.⁹

Класичната и неокласичната економија исто така веруваат дека производството и потрошувачката се кружни. Тие мислат дека тоа што луѓето го произведуваат е точно она што го конзумираат, без потрошувачка, екстерналии, отпад или деградација. Ова е повторно, термодинамички невозможно. Движењето секогаш стреми кон зголемена дисипација. Како што вели Харолд Моровиц, „Енергијата тече, материјата движи во циклуси.“¹⁰ Како што материјата движи во циклуси, енергијата тече низ неа. Тоа што е конзумирано никогаш не е идентично со она што е произведено.¹¹ Според тоа, физички гледано, не може да има еднаквост на размената.

Однесувајќи се како стоката да е строго идентична со нејзината разменска вредност (колку пари некој разменува за неа) капиталистичката економија не успева да ги земе во предвид влијанијата врз животната средина од уништувањето на шумите, загадувањето и климатските промени. Ги игнорира исто така и човечките импликации

---

⁹ Harold J. Morowitz, *The Kindly Dr. Guillotin: And Other Essays on Science and Life* (Washington, DC: Counterpoint, 1997), 121.

¹⁰ „Ниту една друга концепција не може да биде подалеку од правилното толкување на фактите. Дури и ако се земе предвид само физичкиот аспект на економскиот процес, овој процес не е кружен, туку еднонасочен. Што се однесува само до овој аспект, економскиот процес се состои од континуирана трансформација на ниската ентропија во висока ентропија, односно во неотповиклив отпад или, со актуелен термин, во загадување“. Nicolas Georgescu-Roegen, *The Entropy Law and the Economic Process* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971), 281.

¹¹ За подолга одбрана на ова тврдење, види Nail, *Marx in Motion*.

од социјалното обезвреднување (во форма на расизам, сексизам и класиизам), како интегрални и конститутивни аспекти на економскиот процес. Овие аспекти немаат вредност во капиталистичката економија.

Како што Маркс со право вели, капиталистите се однесуваат како производитите да се апстрахирани или независни од процесот на кој ги произвел. Монетарната вредност на старо дрво е доведена на 1% од својата енергија, што е употребливо за луѓето како биомаса или како „граѓа“. Остатокот од 99% од неговата потрошувачка е „отпад“ без никаква вредност. Ако доделиме макар и скромна монетарна вредност на енергетската потрошувачка на дрвото, или на женскиот домашен труд, или на миграцијата и раселувањето на луѓето (на пример), профитот би бил невозможен. Тоа не значи дека треба да се трудиме да доделуваме монетарна вредност на природните процеси! Тоа значи дека целокупната идеја за капиталистичка економија и за „вредност“ е крајно апсурдна. Вредноста нужно налага конститутивно исклучување на материјално-кинетичките услови кои го поддржуваат нејзиниот процес на апстрактна размена.¹²

Затоа што го привилегира животот, акумулацијата, конзервацијата и корисноста, капитализмот исклучува и уништува сè што се поврзува со смртта, потрошувачката,

---

¹² За добра, кратка историја, види Raj Patel and Jason W. Moore, *A History of the World in Seven Cheap Things: A Guide to Capitalism, Nature, and the Future of the Planet* (Oakland, CA: University of California Press, 2018).

реципроцитетот и некорисниот отпад. Оттука и привидната и логичката неопходност од екоцид, домороден геноцид, ропство, патријархалност, принудна миграција и биополитика.

Етика на компостирањето

Компостирањето функционира врз основа на различен етос. Тоа е потрошувачка на потрошувачката. Во таа смисла, тоа е дарот на смртта: спротивно на капиталистичката корисност и акумулација. Компостирањето ја споделува искористената и потрошената материја со минерални, атмосферски, растителни, габични и животински други, да се користи и троши повторно и повторно. Секој циклус на компостирање дополнително ја деградира и троши енергијата, бидејќи го зголемува капацитетот на земјата за понатамошна деградација.

На пример, компостирањето на остатоците од градината и храната, овозможува создавање на нови габии и бактерии. Откако ќе го разградат компостот, тоа се враќа во почвата за да се зголемат симбиотските врски помеѓу габите, бактериите и растенијата, во земјата. Луѓето потоа јадат дел од компостот што станува храна. Тие го согоруваат најголемиот дел во воздухот како топлина кога се движат, а нивниот цврст отпад може да се врати на земјата, повторно да биде разграден од бактериите.

Проблемот е што кога ќе го закопаеме нашето „ѓубре“

на депонии, тоа всушност го успорува или дури го запира процесот на компостирање. Пронајдокот на небиоразградливите нафтени продукти е модерниот израз на нашиот страв од смртта и нашата потрага по бесмртност. Не дозволуваме дури ни нашиот отпад да умре. Депониите го негираат дарот на смртта, а со тоа и дарот на животот. Тие ја спречуваат потрошувачката со спречување на потрошувачката на потрошувачката.

Компостирањето нема врска со конзервација; туку со отпад, споделен помеѓу широка заедница на потрошувачи кои темелно, ефикасно и побрзо ја разградуваат и трошат енергијата на отпадот назад во космосот, како загуба на топлина во вселената. Рециклирањето и повторната употреба не е конзервација; тоа е начин како повеликодушно да се извлекува, троши и споделува материјата со земјата, како сите би можеле добро да умреме и да се истрошиме заедно.

Секвестрацијата на јаглеродот е исто така компостирање. Океаните, атмосферата, растенијата и животните, сите секвестираат и компостираат јаглерод. Биолошката секвестрација дури и може да е одговорна за регулирање на климата на земјата во текот на милијарди години, додека сонцето континуирано станува поголемо и пожешко.¹³ Проблемот е во тоа што класите кои користат фосилни горива ги уништуваат нашите купови компост преку нивно

¹³ J. E. Lovelock and M. Whitfield, "Life Span of the Biosphere," *Nature* 296 (1982): 561–63.

преполнување. Секој компостер знае дека активниот компост произведува топлина, но ако фрлиш атомска бомба во твојот компост би произвело толку многу топлина што би го уништила целиот метастабилен процес на кинетичка деградација. Тоа е она што моментално го правиме.

Како што океанот складира повеќе топлина, почнува да нараснува преку термичка експанзија, предизвикувајќи пораст на нивото на морето, зголемена ерозија, и зголемен азот и на тој начин дополнително зголемување на температурата во страшна повратна врска. На крајот, како во секоја историска доба на стаклена градина, циклусот ќе го заврши својот тек и ќе достигне нова метастабилна состојба. Но, ако сакаме да го преживееме процесот, треба да започнеме со компостирање многу повеќе и многу побрзо. Тоа всушност значи, дека треба да потпомогнеме за зголемена стапка на потрошувачка на постоечкиот отпад, не да го чуваме.

Диверзитет

Општествениот и еколошкиот диверзитет ја зголемуваат стапката на кинетичка потрошувачка. Старите шуми кои ја достигнале својата кулминација се најголемите дисипативни системи на планетата бидејќи се најразновидни. Во старите, разновидни екосистеми на шумите и џунглите секој организам живее од отпадните производи од другите. Колку повеќе начини на живот има, толку повеќе начи-

ни има да се конзумираат и трошат различните видови на енергија: па оттука и брзиот интензитет на потрошувачката. Ниту еден организам не може да ги користи сите извори на енергија, така што природата бара армија од специјализирани нивоа, односи и посебни техники со цел да се долови, и целосно деградира и потроши 99% од целосната дојдовна сончева енергија.

Меѓутоа, високите стапки на потрошувачка на енергија, како во кулминираниите екосистеми, не треба да се мешаат со „високата“ вкупна потрошувачка на енергија, како што е случајот со фосилните горива. Употребата на фосилните горива, на пример, не мора нужно да бара или да создава општествен или културен диверзитет. Изборот помеѓу различни видови на стоки не е исто со општествениот или еколошкиот диверзитет. Каде што потрошувачката на енергија од фосилните горива е најголема по количина, ги гледаме некои од највисоките полови, расни и класни разлики во богатството и образованието.¹⁴

Луѓето се дел од природата, па оттука човечкиот диверзитет е дел од еколошкиот диверзитет. Технологиите создадени од луѓето се исто така дел од природата, и според тоа исто така се дел од диверзитетот на животната средина. Човековата пластичност е истовремено социјална, технолошка и еколошка. Колку повеќе видови луѓе и технологии има, кои живеат на повеќе различни начини,

---

¹⁴ Smil, *Energy in Nature and Society*, 387.

толку потемелно ќе бидеме способни да ја деградираме и трошиме планетарната енергија. Сепак, тоа ќе е така само доколку некои од овие начини не го намалуваат капацитетот на другите (живи и неживи) за разновидна дисипација.

Човечкиот диверзитет е исто така како дендритски удар на гром што се обидува да живее на различни начини, на различни места, со различни техники, култури и технологии. Колку повеќе форми на размислување, правење и постоење има, толку се поразновидни методите на енергетска потрошувачка. Исто како што не постои еден единствен организам или начин да се извлече енергијата во екосистемот, не постои ниту една единствена човечка социјална екологија, исто така.

Доколку сакаат да преживеат, луѓето треба да ја зголемат стапката на долгорочна планетарна потрошувачка. За да го направат тоа, потребни им се мноштво техники кои одговараат на посебностите на нивната географија. Со други зборови, луѓето треба да ги умножат нивните вредности, навики, технологии и култури, со и како дел од еколошкиот диверзитет пошироко.

Глобалната урбанизација, екстрактивниот капитализам и климатските промени ги принудуваат луѓето да мигрираат од различни географски области и начини на живот, во градови со заеднички економски, правни и политички форми. Новата Киноцена етика на потрошувачката,

мора исто така да го поддржува слободното движење на луѓето и нивното право да останат дома и да се спротивстават на екстрактивниот капитализам. Намалувањето на биодиверзитетот и порастот на глобалните температури како резултат на екстракцијата и плантажното земјоделство, исто така придонесуваат за пораст на политичките конфликти, општествена нестабилност и присилна миграција.¹⁵

Колонијализмот ги искорени, и понатаму продолжува да ги искоренува разновидните домородни народи, кои исто така имаат тенденција да живеат во некои од историски најразновидните и дисипативни екосистеми на земјата. Екоцидот е на тој начин целосно заплеткан со геноцидот на домородните народи кои се потпираат и се идентификуваат со нивната земја. Убивањето на биволите во Северна Америка, на пример, влијаеше на целокупниот екосистем и врз домородните народи на секое ниво.¹⁶

Плантажното земјоделство базирано на фосилните горива исто така ја намалува нето потрошувачката на земјата. Хомогенизацијата на семињата од страна на Монсанто како и индустриското земјоделство не само што го ограничуваат диверзитетот на земјоделските услови, туку и создаваат едно-културни насади кои се ранливи на боле-

¹⁵ Lorraine Chow, "The Climate Crisis May Be Taking a Toll on Your Mental Health," *Salon*, 22 May 2017, https://www.salon.com/2017/05/22/the-climate-crisis-may-be-taking-a-toll-on-your-mental-health_partner/.

¹⁶ Winona LaDuke, *All Our Relations: Native Struggles for Land and Life*, 2nd ed. (Chicago: Haymarket Books, 2016).

сти и на климатските промени.¹⁷

Руралните и домородните жени се особено ранливи на еколошкото уништување, затоа што зависат од шумите и земјиштето за храна, сточна храна, вода и градежни материјали.¹⁸ За многу жени, уништувањето на нивните шуми е еквивалентно на нивно убиство и убиство на нивните семејства.¹⁹ Кога посевите не успеваат, жените и девојчињата се тие кои што се несразмерно погодени од глад.²⁰

Покрај тоа, институциите и навиките на патријархатот, со ограничување на тоа што на сите, а особено на жените, им е дозволено да прават со своите тела и животи, хомогенизираат редица родови и сексуални диверзитети и начини на потрошувачка на енергија.

Уметноста, културата и сексуалноста се исто така техники кои трошат енергија. Кога ја ограничуваме слободата и експериментацијата во тие области, завршуваме, повторно, со помалку начини луѓето да ја трошат својата метаболичка енергија. Природата е квир и сака да размно-

---

¹⁷ Vandana Shiva, *Who Really Feeds the World? The Failures of Agribusiness and the Promise of Agroecology* (Berkeley, CA: North Atlantic Books, 2016).

¹⁸ Види Greta Gaard, "Ecofeminism Revisited: Rejecting Essentialism and Re-Placing Species in a Material Feminist Environmentalism," *Feminist Formations* 23, no. 2 (Summer 2011): 26–53; и Deane Curtin, "Recognizing Women's Environmental Expertise," in *Chinnagounder's Challenge: The Question of Ecological Citizenship* (Bloomington and Indianapolis, IN: Indiana University Press, 1999), 73–88.

¹⁹ Види Karen Warren, ed., *Ecofeminism: Women, Culture, Nature* (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1997); и Greta Gaard and Lori Gruen, "Ecofeminism: Toward Global Justice and Planetary Health," *Society and Nature* 2 (1993): 1–35.

²⁰ "Women and Hunger Facts," *World Hunger: Hunger Notes*, <https://www.world-hunger.org/women-and-hunger-facts/>.

жува полови, родови и сексуалности да види дали стапката на потрошувачка може да се зголеми преку нови начини на живот.²¹ Доколку сакаме да преживееме, треба да најдеме нови и разновидни патишта за да уживаме во потрошувачката на нашата енергија – се додека тие не ги уништуваат условите за понатамошно експериментирање и потрошувачка на другите.

Прехранбеното земјоделство, ловот и собирањето што се одвиваат во многу држави, изгледаат како сиромаштија за капиталистите затоа што имаат мала или воопшто немаат монетарна вредност на светскиот пазар. Меѓутоа, со користење, трошење и компостирање на нивните традиционални земјишта, домородните народи поддржуваат повисоки стапки на еколошка и планетарна потрошувачка.

Доколку сакаме да пронајдеме нови извори на енергија која може да се компостира, треба да поддржиме колку што можеме повеќе, различни начини на живеење, кои не ја уништуваат можноста за ваквиот „кинетички плурализам“. Намалувањето на еколошкиот диверзитет исто така ги уништува човековите начини на живеење, говорење и спознавање. Мигрантите како резултат на користењето на фосилните горива, се принудени да ги напуштат своите домови за да направат место за плантажното земјоделство и екстракција на енергијата, и истовремено се присилени да

²¹ Catriona Mortimer-Sandilands and Bruce Erickson, eds., *Queer Ecologies: Sex, Nature, Politics, Desire* (Bloomington, IN: Indiana University Press, 2010).

се населат во западните економии кои користат фосилни горива. Така, постои двојно уништување на човечкиот и еколошкиот диверзитет и двојно намалување на планетарната потрошувачка, бидејќи одржливите човечки/природни екологии и луѓето кои живеат во нив се принудени да мигрираат и да ги репродуцираат општествата кои користат фосилни горива.

Со овозможување на поголемиот дел од светското население да јаде, а не да гладува, поддржувајќи што е можно повеќе различни начини на живеење, би значело зголемување на планетарната стапка на потрошувачка, бидејќи човечкиот метаболизам е неверојатно ефикасен во однос на неговата маса. Сиромаштијата, капитализмот и колонијализмот, се оттука, спротивни на човековиот диверзитет и потрошувачка, бидејќи ги спречуваат луѓето да трошат вишок на енергија. Вистинскиот примарен проблем, не е нивото на човечката популација, како што тврдат некои енвайронменталисти, туку капитализмот на фосилните горива и патријархалната контрола врз женската репродукција.²²

Општествената доминација, од кинетичка и термодинамичка перспектива, е намалување на можноста на човекот да експериментира слободно со нови и различни начини на потрошувачка. Не постои ништо во природата (нема голем синџир на постоење) што ја оправдува

²² See Betsy Hartmann, *Reproductive Rights and Wrongs: The Global Politics of Population Control*, 3rd ed. (Chicago: Haymarket Books, 2016).

општествената доминација врз другите. Во природата постои само тенденција да се дозволи зголемување на отпочнатите експерименти и потрошувачката што не ги поткопуваат понатамошните експерименти кон зголемување на потрошувачката.

Метаболички комунизам

Етиката на потрошувачката во Киноцената, исто така подразбира и нов однос кон „заедничките добра“. Историски гледано, под заеднички добра луѓето подразбирале заеднички фонд на ресурси кои се управувале колективно. Под капитализмот, овие ресурси се директно присвоени преку примитивна акумулација (со кражба, убиство, колонијализам, екстракција и приватизација). Иако сосема различни, и двата пристапи кон заедничките добра ги подразбираат како „фонд на ресурси“ за човечка употреба (дали управуван, конзервиран или уништен).

Кинетичката теорија на земјата бара многу подлабок и поширок пристап кон заедничките добра. Доколку сакаме да преживееме, потребен ни е материјалистички пристап кон заедничките добра, каде што секоја главна шема на движење на земјата, ја третираме како заедничко добро за другите. Сите материјални процеси на земјата се заедно симпоетски еден на друг и на тој начин „управуваат“ еден со друг и со себе како заедничко добро за другите. Потребно ни е реципрочно заедничко добро, каде

секоје тело станува заедничко добро за другите, насочено кон зголемување на потрошувачката. Така, наместо да размислуваме за „заедничкото добро“, треба да размислуваме за кинетичкиот процес на „заедништување“ како создавање и преработка на материјалните (и не само повеќевидните) заеднички добра, кои континуирано ги трошаме, компостираме и трансформираме.²³

Ова ново заедничко добро, или она што јас го нарекувам „кинетички комунизам“, би се засновал не на конзервација, туку на потрошувачка. Што доколку сите управуваме и ги делеваме меѓусебе храната и отпадот, не заради нивно натрупување, ограничено трошење или штедење, туку заради нивно трошење во вселената. Конзервацијата е само мала и привремена фаза потребна за да се одржи најоптималната потрошувачка што нашата планета може да ја издржи.

Ова не е само земска, туку и космичка задача. Метаболичкото заедничко добро е исто така и космичко заедничко добро, каде сонцето, сончевиот систем и поширокиот универзум учествуваат во самодеградација. Космосот е

---

²³ Види Silvia Federici, *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation* (Brooklyn, NY: Autonomedia, 2014); Silvia Federici and Peter Linebaugh, *Re-Enchanting the World: Feminism and the Politics of the Commons* (Oakland, CA: PM Press, 2019); Floraine Clement, Wendy Harcourt, Deepa Joshi, and Chizu Sato, “Feminist Political Ecologies of the Commons and Commoning,” *International Journal of the Commons* 13, 1: 1–15; Peter Linebaugh, *The Magna Carta Manifesto: Liberties and Commons for All* (Berkeley, CA: University of California Press, 2009); David Bollier and Silke Helfrich, eds., *Patterns of Commoning* (Amherst, MA: The Commons Strategies Group, 2015).

заедничко добро за себе, со цел да се разоткрие. Земјата е заедничко добро кое сонцето го користи за да ја деградира својата енергија, додека пак сонцето е заедничко добро за земјата да троши назад во вселената.

Не постои единствен „најдобар“ начин за управување со нашите заеднички добра. На колку повеќе начини се обидуваме заедно и колку повеќе дозволуваме на новите материјални еволуции да експериментираат, толку поголема е веројатноста оптимално да трошиме енергија. Колку повеќе притоки има една река, толку е побрза нејзината дифузија. Дотолку повеќе, бидејќи земјата постојано се менува, така треба да се менуваат и нашите стратегии за дифузија. Кинетичкиот, или метаболичкиот комунизам е процесот на зачувување на заедничкото добро, онолку колку е потребно за оптимизација на неговата потрошувачка и зголемување на процесите на негова дифузија. Природата постојано се обидува да стане поинаква од што е, со цел да се истроши себеси побрзо.

Кинетичкиот комунизам би подразбирал практично, колективно, метаболичко управување на целокупната планетарна форма на движење. Кинетичкиот комунизам не е ништо друго освен практично и разумно управување на трикратниот (природен, човечки и општествен) метаболички и материјален процес на таков начин како би се избегнало уништувањето на неговите сопствени услови за колективна планетарна потрошувачка.

Доколку оваа кинетичка етика треба да се врами во три, директни и лесни за паметење етички императиви, во стилот на Епикур, тие би биле:

Доколку сакаме да преживееме, *тогаш* нашата најдобра шанса е да ги следиме овие водечки максими:

- 1) Зголемете ја планетарната потрошувачка.
- 2) Компостирајте сè!
- 3) Зголемете го диверзитетот.

Низ целокупниот материјален спектар, ова се условите под кои се случува зголемена планетарна потрошувачка.

* * *

Сигурен сум дека луѓето погрешно ќе ја разберат оваа етика на потрошувачката, па дозволете ми да се обидам да разјаснам две точки:

- 1) Не изведувам универзално „треба“, од натуралистичко „е“. Етиката на потрошувачката е строго хипотетичка и експериментална: „*доколку* сакаме да преживееме, *тогаш* нашата најдобра шанса е да се обидеме да ја зголемиме колективната планетарна потрошувачка.“
- 2) Исто така, не велем дека сите човечки етички практики може да се објаснат или да се сведат на етиката на потрошувачката. Човечките етички практики не се неважни или нерелевантни пред космичките и пла-

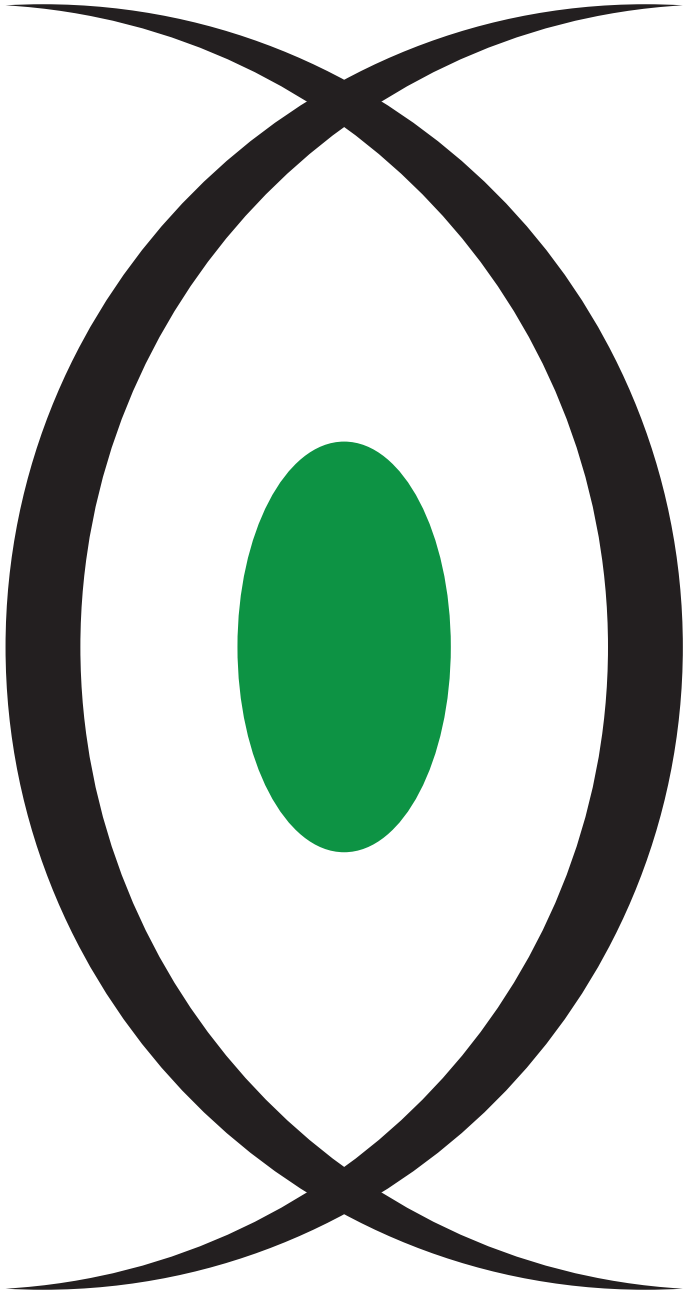
нетарните процеси; баш напротив. Човечката етика е дел од природата и нејзините процеси – нешто што често го забораваме. Зголемувањето на природниот диверзитет истовремено значи и зголемување на диверзитетот на човечки вредности, етика и начини на постоење. Според тоа, етиката на потрошувачката не е наменета да го реши секој етички спор помеѓу луѓето. Таа има за цел да ја смести самата човечка етика во природата, како би го ограничила нашиот сегашен проблем на неконтролирано човеко-центрично однесување и конструктивизам.

Етиката на кинетичката потрошувачка не е универзално етичко поле, туку хипотетичко етичко поле. Ни дозволува да кажеме не само дека капитализмот е дескриптивно погрешен за природата, туку и дека е неетички (под претпоставка дека сакаме да преживееме) бидејќи води до намалување на планетарната потрошувачка (вклучувајќи и до намалување на човековиот и еколошкиот диверзитет и просперитет).

Дополнително, етиката на потрошувачката се однесува на материјалните услови на целокупното човечко општество, како такво. Ако воопшто сакаме да имаме хуманистичка етика, мора да има живи луѓе да ја практикуваат. Оттука, имплицитно во целата хуманистичка етика, е претпоставката за планетарно постоење и опстанок. Накратко: доколку сакаме човечка етика, мора да сме живи и да пре-

живееме, а доколку сакаме да преживееме, тогаш треба да се обидеме да ја зголемиме планетарната потрошувачка (со сè што тоа подразбира). Киноцената етика, во тој случај е можеби „метаетика“.

Не ми е целта да ја валоризирам смртта над животот, или природата над луѓето, на начин кој сведува сè само на бесмислени природни процеси – со што ќе ја поткопам општествената критика и човековата етика. Се обидувам повторно да ги спојам натурализмот и хуманизмот со цел да се избегне погрешната дихотомија помеѓу човечките вредности и природа без вредности. Човековата етика не се јавува во конструктивистички вакуум, туку под специфични природни и историски услови кои се директно значајни за нашето живеење, и за доброто живеење. Ова е она што се обидов да го покажам.

Блер Тејлор

Од социјално дистанцирање до општествена трансформација

Невидените поплави во Германија и во источните и југо-источните држави во САД, комбинирани со со Ковид-19 пандемијата, што донесе рекордни бројки на заразени во САД и на други места, се должат на штедењето како дел од децениското владеење на неолиберализмот. Поради оваа причина, болниците се преоптоварени и немаат доволно кревети. Сестра ми работи како социјален работник во итна помош во болница во Америка и тие се во процес на отпуштање на сите работници и повторно вработување за да можат да платат помалку. Тоа е таа типична капиталистичка логика. Исто, имам пример од болница, која се изгради неколку милји подалеку од моето родно место среде Ковид-19 и што беше затворена, повторно среде

пандемијата поради непрофитабилност. Се чини повторно, вкрстената, здравствено-еколошка општествена криза е засенета од Ковид-19. Болеста, исто така, расте заедно со бранот на масовни теории на заговор и дезинформации, кои поттикнуваат нова реконфигурација на екстремната десница, комбинирајќи се со новата, „антиваксерска“ и антистатусна реторика, и секако со другите неодамнешни системски шокови како финансиската криза во 2008 година и тековниот бран на десен популизам. Резултатите беа политичка нестабилност и еколошки хаос. Но, каков беше одговорот на левицата, десницата и центарот? Од една страна, ништо од ова не беше оспорено, видовме општествени движења организирани низ целиот свет што создаваат поинаков свет, каде што никој друг не може да го затрупува системскиот за било каков вид на закана и системска алтернатива. Имаше леви изборни единици, очигледно Сандерс и Корбин, најистакнатите кои инспирираа, но не успеаја да ја добијат власта, досега. А во меѓувреме, комбинацијата на Трамп, Брегзит и подемот на партии како АФД во Германија растеше. Други популистички шокови на други места беа проследени заедно со пандемијата на Ковид-19 и самите „локдауни“. Сето ова колективно создаде копнеж за „нормалност“ од страна на центарот, особено желба за одговорни лидери и вакцини за да можеме да се вратиме во нормала, како и обично, и на некој начин, Бајден во САД настапи со пред-Трамповски нормален пристап, во голема мера сличен на типот на респектабилен

неекстремни политичари, како Обама. Како што велеме во Соединетите Држави за либералите и за професионалната, менаџерска, класа, „луѓе што само сакаат да се вратат на бранч“ - класичната викенд активност на либералите. „Назад на бранч“ (“Back to brunch”) стана многу популарно меме во Америка. Оваа желба да се вратиме на нормалата, пред-Трамп и пред-Ковид 19 ерата, беше огромна.

Имаше многу дебати меѓу левицата во Америка за РМС - професионалната менаџерска класа (РМС – the professional managerial class) како замена на работничката класа и како тоа му дава на нашето движење одреден класен вкус што го прави многу ограничено. Дури и меѓу политичарите на естаблишментот, постои признание дека работите едноставно не можат да бидат како порано. Најновиот Извештај на Меѓувладиниот панел за климатски промени повика на црвена тревога за човештвото, што се совпадна со повеќекратните екстремни временски настани низ светот и секако масовните социјални и економски дислокации поради Ковид-19. Така, по децении на неолиберално штедење и физички конзерватизам, сегменти од владејачката класа во САД и многу други држави, беа принудени да се вратат на Кејнзијанската владина интервенција во економскиот модел во огромни размери, вклучувајќи директни плаќања и проширување на социјалните служби. Ова е прилично шокантен пресврт на повеќе деценискиот неолиберализам. Се чини дека финансиската

криза во 2008 година придонесе да се спаси капитализмот само преку „инфузија“ со многу пари. Американската левица се обиде да го искористи моментот, да изврши притисок за трајна реорганизација на политичкиот и економскиот систем. Како резултат на тоа, екосоцијализмот одеднаш се дискутираше во мејнстрим медиумите. До неодамна, ова беше само француски дискурс и сега е многу шокантно не само што се дебатира во главните медиуми туку се дебатира и во Конгресот. Така, Зелениот Нов Договор се врати назад од францускиот дискурс, од страна на луѓе како: Александрија Окасио-Кортес, Берни Сандерс и „Одредот“ (the “Squad”) на Демократските Социјалисти на Америка за да стане визија на Демократската партија, актуелната владејачка партија во Америка. Дури и прекарот „Заспаниот Џо“ за Џо Бајден нè изненади по ова, работејќи блиску со Берни Сандерс за управување на платформата на која тој работеше во однос на проширување на владините услуги и помош. Александрија Окасио-Кортес во април 2021 ја воведо резолуцијата на домот 3-32, која ја препознава важноста на федералната влада да создаде нов договор за Зелените. Значи, ова не е предлог-закон, тоа е резолуција за создавање широка рамка и визија или транзиција кон зелена економија и создавање зелени работни места. Иако ова не успеа во Сенатот, повеќе од десетици закони кои ја опфаќаат оваа рамка и се занимаваат со теми од транспортот, имиграцијата, електричната мрежа и земјоделската отпорност се веќе воведени и всушност веќе се дебатираат.

Очекувано, ова беше осудено од десницата како што еден претставник од Кентаки го нарече „социјалистички супер пакет, кој само ќе ги обрмени даночните обврзници што напорно работат, со долгови, и милиони Американци ќе ја загубат својата работа“. Ова беше како остварување на сонот на десницата, за кои културниот капитализам е всушност притаен социјализам, и кај кои постои страв дека прашањата за животната средина се како лубеницата - еднавгор зелена, однавре црвена. Се чини дека ова станува вистина и никој друг освен Џо Бајден не го турка ова додека десницата ужива во критикувањето. Зелениот Нов Договор стана организациска тема на Демократските Социјалисти на Америка и да споменам, јас сум нивен член. Исто така, оваа група ја оживеа кампањата на Бернанд Сандерс, но и основните фрустрации на генерацијата млади луѓе, кои никогаш нема да имаат вакви можности како генерациите на нивните родители и баби и дедовци, дури и во современиот капитализам. Значи, ова е најголемата современа група од 70.000 членови што има седишта во секоја од државите. Иако 70.000 членови за САД звучат како незначителна бројка, сепак влијанието е поголемо од самите бројки. Има луѓе како Александрија Окасио-Кортес и Рашида Тлаиб, Илхан Омар и други, така што постои директна линија помеѓу социјалистичките интелектуалци и луѓе кои сега го имаат вниманието на веројатно, најмоќниот човек во светот, Џо Бајден, кој подготвува закони со експлицитно екосоцијалистичка содржина.

Демократските Социјалисти на Америка се основани во 70-тите години и порано беше прилично изборно фокусирана група, беше еден вид лево крило на Демократската партија, но тоа сосема се промени во 2016 година со кампањата на Берни Сандерс. Сега предложуваат кандидати, имаат изборна компонента и има голема пратеничка група на либертаријански социјалисти, така што е голема „шаторска“ лева организација. Исто, беше важен играч во популаризацијата на зелениот договор за работи како што се медицинска нега за сите и многу други политики на социјалистите од работничката класа. Поврзани се со Александрија Окасио-Кортес и „Одредот“, Рашида Тлаиб, Илхан Омар и други. Повеќето се жени од различни раси, кои се идентификуваат како екосоцијалисти. Ова е исто така сосема ново затоа што во еколошкото движење во САД досега доминираа претежно белци и тоа белци од повисока класа. Грасрут движењето за климатска правда беше важно во популаризирањето на овој дискурс, особено групи како *Extinction Rebellions* и *The Sunrise Movement*. Тие го земаа Зелениот нов договор како главна појдовна рамка и користат тактики за директна акција за да извршат притисок врз демократите и корпоративните лидери да го поддржат планот. Другите групи повеќе се фокусираат на недржавните мрежи како: *Symbiosis Network* како нова северноамериканска мрежна конфедерација што Институтот за социјална екологија ја започна пред неколку години. Има групи како: *Corporation Jackson* која е демократска

антикапиталистичка мрежа за взаемна помош и *Jackson Mississippi* и *Black Socialists of America* и други организации. *Symbiosis Network* повеќе се фокусира на градење облици на антикапиталисти и директно демократска двојна власт, што би работеле преку изборниот систем. Овде, во Европа, во Германија, Движењето *Ende Gelände* прави одлична координирана масовна акција за да ги задржи фосилните горива на теренот. И тие го направија тоа за време на пандемијата. Им се придружија учесници од цела Европа во Келн, летото 2021 и сега почнаа да никнуваат и во други места како Чешка и Полска. Исто, постои друго движење во Германија *Ums Damsa* кое правеше блокади за време на Меѓународниот саем за автомобили во Минхен. Ова спојување на две тенденции е многу интересно, и во САД и во Германија, и се работи повеќе или помалку за еколошко, антиурбано и антикапиталистичко, скоро марксистичкото движење. Нивното сè поголемо здружување го гледам како многу позитивен момент. Друга група е *Top Berlin* која работи на меѓународна и антинационална левица... Во Обединетото Кралство, постои група - *Plan C*, која работи против штедењето и против капитализмот. Ова се некои од европските движења што ми се чинат најмногу ветувачки и интересни.

Овие групи започнаа успешно да артикулираат еколошки политики пред работничката класа. Слично како и движењето Жолти елечи што направи интересна работа

за конечно да се убие долготрајната пристрасност против работничката класа во голем дел од еколошкото движење. Имено, тоа подразбираше долгогодишна навика моралистички да се сведуваат еколошките проблеми на индивидуални модели на потрошувачка или да се обвинуваат луѓето дека се заглавени во општествените системи врз кои навистина немаат контрола. Сметам дека Жолтите елечи протестирајќи против даноците на гасот, успеаа во краток период да убедат многу еколошки здруженија, дека се во право, што беше многу позитивна работа. Така, и во двата случаи, овој тренд на еколошка политика во многу погледи беше опозициски настроена кон мнозинството од работничката класа и ги обликуваше еколошката политика и еколошките проблеми на начини што им дозволија на вистинските корпорации да се спасат. Како што знаеме од официјалните извештаи од претходните години, дека најбогатите 1%, испуштаат 175 пати повеќе јаглерод по лице во просек од најсиромашните 10%, додека други истражувања покажаа дека 100 компании се одговорни за речиси 2/3 од сите стакленички гасови. Од почетокот на 19-ти век, само 50 компании - приватни и државни се одговорни за половина од сите денешни индустриски емисии.

Значи, фокусот на индивидуалната шема на потрошувачка го „пропушта бродот“ на важни начини. Тоа е поголемо од она што го направи еколошкиот политички дискурс во левицата за кратко време. Додека најранливите луѓе во

светот се несразмерно погодени од суши, поплави, бури и зголемување на нивото на морето, одговорноста очигледно паѓа на најбогатите во светот. Ќе ја додадам суштинската мисла на Мареј Букчин, кој е ко-основач на Институтот за социјална екологија, и на некој начин, главниот мислител на социјалната екологија. Еколошката криза како социјална криза не може да се реши без алтернативен економски општествено политички систем. Ова беше одговорот и визијата на левицата, но што е со десницата? Тие очигледно имаат многу поинаков поглед. Значи, десницата има многу поинаква еколошка визија, бидејќи станува многу тешко да се игнорира кризата на капитализмот и природниот свет. Сè повеќе ги напушта климатските негирања и го фаворизира екофашизмот. Јас лично го дефинирам еко-фашизмот како групи и идеологии кои нудат авторитарни и расистички анализи и решенија за еколошките проблеми. Ова навистина беше истакнато во последните неколку години поради престрелките во Крајстчерч и Ел Пасо. Во двете имаше левичарски манифест со експресивен екофашизам кој ги обвинуваше имигрантите, Мексиканците и муслиманите за еколошките проблеми и што уште не... Иако не е ограничено на „осамени волци“ или државни актери, десницата привлекува раширени идеи за природата како крајно оправдување за хиерархијата, конкуренцијата и е многу поприсутна отколку што сугерираат експлицитните екофашистички актери. Не е изненадувачки тоа што десничарскиот одговор на еколошката криза се состои со истото

опишување на другите проблеми како: сидови, граници и исклучување кое се одржува со насилство. Младите десничари денес растат во свет, каде што има многу начини да се нормализира екологијата за да можат тие да ја преточат војната против теророт и антиимигрантската реторика во еколошка реторика. „Белината“ на еколошкото движење го прави многу привлечно за крајната десница, особено за групите од традиционалниот конзерватизам кои имаат тенденција да ги негираат климатските промени. Подемот на пост-идеолошката политика, мистичната политика на новото време и теориите на заговор во голема мера ја проширија потенцијалната публика, особено за екофашистичката политика, која честопати тврди дека не е „ниту лево, ниту десно“. Така, би рекол дека ова пост-идеолошко чувство што неолиберализмот помогна да се поттикне, создава позитивна приемлива средина за овие идеи. Иако екофашистичкиот дискурс се претставува како критичар на аморалниот глобален космополитизам на неолибералниот капитализам, тој всушност ги радикализира штедењето и конкуренцијата. Ова дава радикална форма. Можеме да го наречеме „еко-социјализам на будали“ што се потпира на традицијата на реакционерен антикапитализам, кој се движи од различни форми на комунитаризам, етнонационализам и мистични форми на екологија до апокалиптично преживување.

Еко-фашистите црпат од овие нови тенденции. Овие актери, исто така, свесно се обидуваат да го рехабилитираат

талираат раното расистичко потекло на екологијата за кое денес многумина не се свесни, почнувајќи од расистичкиот германски натуралист Ернст Хаекл (Ernst Haeckel), кој го воведоа терминот „екологија“ и е претходник на германскиот романтичен национализам и Хитлер, преку длабоката екологија за која мислиме дека е типична лева идеологија, но во 1980-тите во САД се залага против имиграцијата, и го фали вирусот ХИВ како разредување на човечката популација, па се до раниот американски конзерватор Медисон Грант, кој ја напиша книгата „Умирањето на Големата Раса (The Passing of the Great Race)“ во 1916 година, чија содржина говореше за заштита на природата од имигрантските орди. За истата книга, Хитлер му напиша: „Ја обожавам твојата книга, таа стана моја библија“, и се чини извршила многу директно влијание врз холокаустот. Значи, всушност еко-фашистичката десница силно се повикува на наследството на еколошката мисла, а заживувањето на овие идеи има фокус на намалување на населението и ограничување на неприродниот поредок, како и извлекувањето на националистичките и на многу начини расистички импликации на оваа идеја. Надвор од Германија, многу луѓе не се свесни за оваа историја на еколошкото крило на нацистичката партија и ваквите десничарски романтични идеи... и се разбира, Букчин тој има такви идеи кои говорат против мизантропските и технократските форми на екологија. Тој ја напиша својата книга „Нашата синтетичка средина“ во 1962 година, а кратко по неа излезе и книгата на Рејчел Карсон

„Тивка пролет“, која е заслужна за лансирањето на модерното еколошко движење. Таквата идеја дека екологијата е дискурс на левицата е многу модерен феномен. Имаме обичај да заборавиме дека всушност има долга историја. Поголемиот дел од таа историја има традиција на висока класа, бели Европејци и расисти.

Букчин напишал памфлет во 1962 година, наречен „Екологија и револуционерна мисла“. Овој памфлет е одговорен за воведување на екологијата во радикалната левица и тоа не беше земено „здрово за готово“. На многу начини луѓето го исмејуваа. Дури и неортодоксните левицари во 1968 година го нарекоа „анархистичка мечка“ (*“the Bear anarchist”*) затоа што се грижел за дрвјата, мечките и животната средина. Тие му возвраќале со „Ние се грижиме само за работничката класа“. За среќа, тој беше дел од таа променлива струја во последните 40 години и многу од неговите идеи што ги истакна во 1964 година, сега се здраворазумски за левицата. За жал, пандемијата на корона вирусот создаде одлична платформа за еко-фашистичкиот дискурс да биде пошироко распространет. Во раните денови, беше многу вообичаено да се слушне дека „луѓето се вирусот“ или дека „короната е начинот на кој природата воспоставува рамнотежа и му се одмаздува на арогантно човештво“. Оваа мизантропска идеја за дегенеричко, корумпирано, декадентно човештво „општо“ е клучната поента за која што зборува десничарскиот еколошки дискурс.

Претходно, како што напишав, оваа идеја беше поврзувана со групи како „Длабоко зелен отпор“. Тие се еден вид радикални еколошки групи. Можеме да погледнеме и други неодамнешни примери од левицата, како што е веб-страницата „Common Dreams“ која објави напис дека „Ковид-19“ е одговор на човечкиот „престап“, какои и други написи кои опишуваат дека мајката природа се врти против луѓето кои не ја слушаат и не ја почитуваат. На многу начини, ова е некако примамливо „ти реков “ (I told you so) за левичарите, но јас би рекол дека антропоморфирањето на природата на овој начин е многу опасна работа. Проектирањето на човечките нешта на природниот свет е секогаш сомнителен потфат. Затоа изразот „ти реков “ не е добра рамка за Корона вирусот. Затоа и десницата ја презема. Кога ќе почнете да слушате дека вашите изрази се преземени од десницата, веројатно е време да се преиспитате.

Во 2019 година, Мајкл Мур го продуцираше еден од неговите последни филмови наречен „Планета на луѓето“, кој покажа многу слична поента; го обвини недиференцираното човештво за еколошките проблеми. Би рекол дека антропоценскиот концепт го има ова. Мило ми е што луѓе како Џејсон Мур во "*Capitalocene*" зборуваат за ова. Не е само човештвото; токму капитализмот и другите специфични облици на општествени односи се одговорни за еколошките проблеми. Не само човештвото, општо земено. Од една страна, ова е технократскиот пристап на Римскиот

клуб, но исто така сè повеќе го презема десницата. Ова не е некоја геолошка доба која се карактеризира со негативно влијание на човекот, но треба да се прецизира - кои луѓе и какви специфични општества ги создаваат овие проблеми?

Друг познат пример е документаристот на Би-Би-Си Дејвид Атенбороу со неговата серија „Планета Земја“. Серијата е многу популарна, но за жал заклучокот на крајот испаѓа дека повторно промените произлегуваат повеќе од порастот на популацијата, а не од капитализмот, колонијализмот итн... така што овие наративи во поголем обем резонираат на екофашизмот бидејќи заедничкиот акцент на растот на населението ја насочува вината кон небелите од глобален југ, истовремено игнорирајќи ја надворешната потрошувачка на северното население. Очигледно, ние сме поодговорни за поголемата потрошувачка, не ние како луѓе, туку нашите општества и нашето население, е или статично или опаѓа. Значи, ова е целосен ќорсокак, освен за екстремната десница.

Овој тип на екологија, исто така, резонира со теоријата за големата замена. Белите Европејци се заменети од небелите муслимани кои побрзо се размножуваат. Оваа теорија исто така се нарекува и теорија на „бел геноцид“. Еден од најпопуларните автори меѓу десницата е токму финскиот еколог Пенти Линкола, кој, почина минатата година. Во мојата книга „Поглавје“ има повеќе теоретски пристап со одличен преглед и европски примери... Мислам

дека нема македонско поглавје, но има српски и куп други европски примери. Овде, поради процесот на движење, поради посиромашната парламентарна структура, исто така е повообичаено политичките партии да ги прифаќаат овие идеи. Во контекст на десничарските и насилните групи постојат групи како: *"The Base"* and *"The Atomwaffen division"*, што убиваат луѓе и вршат терористички напади.

Екофашизмот е сè поентузијастички. Ова е интересен нов тренд на крајната десница. Често се артикулира како „идеологија на забрзување“, што значи дека тие сакаат да ја забрзаат општествената криза и да создадат колапс за да може да има прочистувачка преродба на вистинско бело општество. Оваа идеја дека сè треба да се влоши пред да се подобри, исто така има привлечност и за крајно левите и крајно десните групи. А групите како *„Atomwaffen Division“* прифатија личности како *Unabomber* кој претходно беше херој на радикалното еколошко движење, но сега десницата го презема. Има повеќе вознемирувачки примери на радикални левичарски активисти за заштита на животната средина, еден вид на вкрстувања и преминувања, како што е затвореникот на *Earth liberation Front* по име Натан Егзил Блок кој стана нео-паган, неонацист додека беше во затвор и сега е мистичен фашист. Еден од најистакнатите членови на *„Atomwaffen Division“* е Вилијам Стаузер, кој претходно бил член на *Earth First!* и садач на дрвја, така што има некои чудни вкрстувања помеѓу овие идеологии

и актери. Бидејќи антиавторитаризмот е една од главните теми, треба да бидеме свесни за некои од овие нови збунети антиавторитарни вкрстувања помеѓу лево и десно. Треба да имаме поголема строгост во нашата анализа кога зборуваме за точките на вкрстувањето помеѓу левицата и десницата.

Една од најновите конвергенции е таканареченото „Движење за конспиритуалност“, кое е спој на теорија на заговор и духовност. Тоа е синтеза помеѓу заговор, духовност, антиваксерство, понекогаш веганство и алтернативно здравје. Тие градат терен неколку години, а земаа сила со почетокот на пандемијата. На пример, еден од најпопуларните луѓе во Германија, имигрант и вегански готвач, ги предводеше протестите против вакцините. Еден од главните организатори во Нов Зеланд е момче од племето на Маори. Ова се вознемирувачки факти за тоа кои се крајно десничарските актери. Во тоа е убавината на нивната идеја за етно-плурализам, што подразбира живеење едни покрај други, но со одделни обврски. Можеби некои од вас ги виделе сликите на припадникот на алт-рајт движењето, облечен како шаман, еден од најмногу фотографираниите момци при упадот во Капитол Хил. Човекот беше со голи гради, насликано лице, капа со рогови... тој бил поранешен климатски активист и нео-паган. Значи, тој е дел од QAnon и е еден вид симбол на ова преклопување на различни политички и квази политички текови. Овие актери често про-

мовираат антисистемска, антистатусна реторика, па дури и реторика против големите бизниси кои се контраст на добрите мали бизниси. Овие збунети и конспиративни гледишта се блиску до тенденциите што навистина зајакнаа во Партијата на зелените во 1990-тите и 2000-тите. Многу случаи беа радикализирани со експлозијата на теории на заговор што се случува по 11 септември 2001. Изгубивме многу строгост во нашите анализи што создаде можност за десничарските актери. Накратко кажано, левицата и десницата го предизвикуваат традиционалниот центризам, но дали центарот може да издржи и како?

Непосредно пред неговата трагична и неочекувана смрт, Дејвид Грабер, мој пријател и соработник, анархист и антрополог, напиша напис што неодамна беше објавен во списанието Јакобин - „По пандемијата, не можеме да се вратиме на спиење“. Тој напиша „Реално, кризата што што-туку ја доживеавме беше будење од сон, конфронтација со вистинската реалност на човечкиот живот, а тоа е дека ние сме збирка кривки суштества кои се грижат еден за друг и дека оние кои го прават лавовскиот дел од оваа работа за грижа што нè одржува во живот се претерано оданочени, недоволно платени и секојдневно понижувани, и дека многу голем дел од населението воопшто не прави ништо освен што спинува фантазии, извлекува кирии и генерално им пречи на оние кои прават, поправаат, преместуваат и транспортираат нешта или се грижат за потребите на

другите живи суштества. Неопходно е да не се лизнеме назад во реалност каде што сето ова има некаква необјаснива смисла, како што често прават бесмислените работи во сон“.

Значи, и покрај новите отвори на еко-социјализмот, што ги опишав погоре, постои опасност, постои ова ресетирање кое оди наназад, како што беше претходно. Треба да се има предвид дека фантастичниот лав од романот на Џузепе ди Лампедуза „Леопардот“ вели: „Мора сè да се промени за сè да остане исто“. Мислам дека ова ќе биде водечката мантра на владејачката класа денес. Во англискиот јазик имаме една фраза и велиме: „Леопардот не може да си ги смени дамките“. Леопардот во овој случај е капитализмот или статус квото. Така, по генерации на неолиберализам, за мене е многу убаво да слушам термини како социјализам и социјалдемократија кои широко се користат во САД, нешто што досега не било случај. Оваа фраза треба да ја сфатиме како предупредување; владејачката класа ќе направи сè што умее за да управува со промените, без всушност да ја оспори основната социјална логика на капитализмот. Едно од моите главни истражувања и интерес е кооптацијата, која претпочитам да ја наречам закрепнување. Јас го дефинирам закрепнувањето како процес на инкорпорирање на опозициските движења и идеи во воспоставените расположенија на моќ. Иако е сличен на процесот на кооптирање или „зелено перење“, што прет-

поставува стратешка акција на елитите за да ги фрустрираат политичките цели на движењата, закрепнувањето јас го теоретизирам како многу поскап и повеќенасочен процес, имено како процес кога моќните актери намерно се обидуваат да преземат идеи или луѓе за да ги заштитат нивните интереси.

Закрепнувањето може да биде искрено или цинично или поверојатно, некоја комбинација од двете. Не може да се сведе на елитен заговор. Така, ова гледиште ги нарушува симплистичките концепции за моќ, нивната засилена дихотомија е ред и опозиција, или одозгора надолу и од долу нагоре. Наместо тоа, закрепнувањето сугерира - ние мора да ги гледаме социјалните движења како социјални ресурси, кои исполнуваат различни корисни улоги. Тие служат како дијагностичка функција, како авангарда за откривање општествени конфликти. Тие исто така дејствуваат и како социјални претприемачи. Нови идеи, алатки и актери за решавање на јавните социјални проблеми и како бонус – тие ги обезбедуваат овие имагинативни решенија за општествените проблеми бесплатно. Значи, го гледаме овој премин на долгогодишните барања на движењето за Зелен Нов Договор. Тие ги презедоа посредничките овластувања на Александрија Окасио-Кортес и „Одредот“ и ги ставија на бирото на Бајден. Што ќе се случи во овој процес на преминување? Како можеме да ги задржиме нашите очи на наградата за да нема промена? Во книгата „Новиот дух

на капитализмот“ од Болтански и Чапело, тие нудат вистинска поучна теоретизација за закрепнувањето. Тие ја објаснија француската нова лева уметничка критика на капитализмот. Во основа, француските фирми и корпоративната култура мораа да ја намамат генерацијата од 1968 година да се врати назад во работната сила преку создавање на неолиберална работна култура на децентрализација; поголема автономија; „лежерни петоци“ (casual Fridays) итн.

Сето тоа започна со барања дури и од социјалистите во левицата, но ненамерно го создаде овој нов дух на капитализмот кој стана неолиберализам. Дури и ако најрадикалните критичари од 1968 година можат да бидат авангарда на неолиберализмот, што можеме да направиме? Што ќе правиме? Мораме да предвидиме нови форми на закрепнување. Затоа што историјата на левите движења е исто така историја на закрепнување, од работничкото движење во капитализмот преку синдикатите, социјалдемократските партии до неодамнешното препакнување на антиглобализацијата и окупаторските движења како етичка потрошувачка или како анти-статусни комунитаристички проекти за помош која речиси не се разликува од милосрдие. Значи, овој неоанархизам сам по себе беше одговор на закрепнувањето. Прво, тоа беше обид да се изгради радикалната левица ослободена од авторитаризам, а од друга страна тотална апсорпција на социјалдемократските партии и синдикатите. Мораме да запомниме дека во глав-

но социјалдемократските партии од Европа до Бразил беа слугинки на неолиберализмот и штедењето. Нивниот пристап беше да почнат да ја артикулираат оваа политика, која ја отфрли државата и фаворизираше директна акција. Мојот докторски труд се фокусираше на тоа како неонархистичките движења во 1990-тите и 2000-тите беа делумно закрепнати, поради нивните нереализирани ренесценции и афинитети со неолиберализмот. Од една страна, во Америка, одите во Старбакс и го гледате целиот овој дискурс за етичка потрошувачка. Во основа, тоа е движењето од 1990-тите...така што, мојот аргумент дисертацијата беше дека актерите на социјалното движење не беа во можност сами да ја преведат оваа желба за поетички и еколошки свет, па капиталистичките актери го зеда ова, го модифицираа и го вратија назад како пакет за етичка потрошувачка и корпоративна општествена одговорност.

Ако го погледнеме дискурсот на движењата и капитализмот денес, тие се речиси идентични, што е прилично шокантно, но на некој начин нешокантно, бидејќи тие движења се силна премија за индивидуалниот начин на живот и шеми на потрошувачка, стануваат луди, читајќи го составот на продукти за сите состојки за да бидете сигурни дека се вегански итн... капитализмот ќе се спаси со тоа што ќе ви го даде наводниот етички производ што всушност не ни може да постои. Друг пример би бил „*Occupy Sandy*“, што беше подоцнежна реинкарнација на движењето „*Occupy*

Wall street". Имено, „Occupy Wall street“ беше исфрлено од паркот и сите паркови во Америка, за во 2012 година повторно да се роди како резултат на супер бурата Сенди, која го погоди истокот на САД. Тие ги искористија своите вештини и создадоа мрежа за обезбедување храна и сместување за илјадници луѓе во кампови, за да им помогнат на жртвите од бурата. Така, ја имавте оваа многу чудна ситуација, каде што Федералната агенција за управување со вонредни состојби и полицајците подоцна пристигнуваа на местото на настанот, каде што анархистите веќе беа, ги хранеа, згрижуваа и им помагаа на луѓето. Во еден момент, дури и полицајците примаа наредби од активистите на „Occupy Sandy“ што е сосема чудно, а во еден момент дури и заедно извикуваа „друг свет е можен, ние сме незапирливи“. Дури и многу омразената, орвеловска, Канцеларија за домовинска безбедност што ја создаде Буш, објави извештај во кој го пофали движењето „Occupy Sandy“. Од настанот произлезе извештај под наслов „Одржлива социјална мрежа“. Таму се истакнува дека за разлика од традиционалните организации за одговор при катастрофи, немаше назначени лидери, немаше бирократија, немаше регулативи што треба да се следат, немаше однапред дефинирана мисија, повелба или стратешки план. Имаше само олеснување“.

Ваквото свртување кон директна взаемна помош, резонираше со многу од вредностите на неолиберализмот, иако беше наречен анти-неолиберален одговор. Значи, из-

вештајот всушност ги заклучи слабостите идентификувани низ успехите на "Occupy Sandy", со цел да се обезбеди подготвена и отпорна нација. Очигледно, нешто е многу чудно кога Федералната влада на САД ги фали самонаречените анархистички револуционери. Таквата анти-статусна комунитарна политика во овој период сè повеќе беше привлечна не само за левицата, туку и за десницата. И двете понудија поглед на потенцијалниот нов дух на капитализмот кој исто така беше прилагоден за потребите на зомби неолиберализмот. Зомби-неолиберализмот, како криза на неолиберализмот во 2008 година, го создаде овој масовен колапс, а сепак што добиваме? Повеќе неолиберализам! Всушност, „Occupy Wall Street“ не се појави; на левиот одговор на кризата му требаше цела година. Десничарите во Америка беа тие што првично одговорија, веројатно велјќи дека она што ни треба е уште поголема дерегулација, па така се појави десничарската *Tea Party*. Тоа беше првичниот одговор на финансиската криза и беше прилично чудно што „Occupy Wall Street“ кој се надоврза на критичарите, па дури и на идеите на некои луѓе на антиглобализациското движење, кое буквално го таргетираше неолиберализмот од 1990-тите до 2000-тите, никаде го немаше.

Ова се исто така непризнаени афинитети во анти-дискурсите. Овој пристап на зомби неолиберализам, ја обезбеди благосостојбата во должностите за социјална репродукција што државата ги имаше напуштено. Наместо

да се легитимира во име на штедењето, тоа се прави со јазикот на зајакнувањето, автономијата и социјалните движења. Според ова гледиште, дури и радикалните општествени движења можат да играат улога во легитимизирање и рестабелизирање на капитализмот. Ова не е изненадувачки, веќе во 1848 година, Карл Маркс ги издвојува задругите, кои на многу начини се радикалните хоризонти на „Occupy Wall Street“ и „Occupy Sandy“; всушност активист на „Occupy Sandy“ се обидел да основа задруга за обнова по налетот на невремето. Во 1848 година, Маркс предупредил „Зошто, оние членови на владејачките класи кои се доволно интелегентни за да ја согледаат неможноста за продолжување на сегашниот систем - а тие се многу - станаа наметливи и најгласни апостоли на кооперативното производство“.

Дури и во 1848 година, тој го виде начинот, како можеме да заштедиме, но мора да им дадеме на работниците многу поголема контрола на работното место, но сепак ќе се организираме како конкурентни капиталистички индустрии. Мурај Букчин ќе предупреди многу подоцна, ќе рече: „Нема ништо што не може, барем хипотетички, да се кооптира, вклучително и анархизмот“. Значи, ако од една страна ги имаме синдикатите и Берни и Корбин како вид на социјалдемократска траекторија на закрепнување, а од друга, го имаме искуството на „Occupy Wall Street“ како неоанархистичка траекторија на закрепнување, какви нови

форми ќе смислиме во сегашноста? Дали Зелениот Нов Договор ќе се користи за спас на капитализмот исто како што тоа го направија Новиот Договор и социјалдемократите по Големата депресија? Многу интересни критичари на Зелениот Нов Договор, велат од една страна дека е значително подобрување во споредба со претходниот, каде што не се гледа на производството туку на тоа како да се редистрибуираат стоките како и влијанието на тие стоки врз животната средина, така што корисно се редистрибуираат до производството, и како се одвива производството, но дали го предизвикува и зошто? Зошто производство? Така, обидувајќи се да ја надминеме оваа претходна многу здодевна дихотомија на работни места наспроти животна средина, со нивното синтетизирање, ќе ја спасиме животната средина со создавање нови работни места. Но од друга страна, Зелениот нов договор, исто така, може да остане заробен во постоечката капиталистичка парадигма, едноставно да стане еколошки неефикасен. Некои критичари сега, дури и во Конгресот, ја критикуваа парадигмата за индустриска реиндустријализација на Зелениот Нов Договор, а некои се обидуваат да го преформулираат во нешто пофеминистичко, и насочено кон ниско-јаглеродна економија на грижа. Ова е она што треба да го поддржиме, а не да создаваме сончева енергија и зелена енергија. Дури и Џо Бајден прилично шокантно зборуваше за „економијата на грижа“.

Тековниот тренд на зголемени владини трошења, исто

така, ги истакнува проблемите со универзалниот приход, кој беше барање или дебата водена од левицата, но отсуствуваше поширока социјална реорганизација. Ова се разбира може да служи како „капка“ инфузија што го одржува капитализмот во живот. Мора да го имаме на ум и ова.

Да сумираме, и капитализмот и левицата се соочија и претрпеа драматични трансформации во последните години. Како и двете, моќта и општествените промени се подвижни цели; закрепнувањето секогаш зазема место со постојано менување во историски и политички контекст. Поради овие причини, стратегиите кои движењата ги усвојуваат за да избегнат закрепнување во една ера, може да го забрзаат во друга. Овие опсервации го нагласуваат можеби најважниот фактор и разбирањето на закрепнувањето - неверојатната динамика на самиот капитализам. Стабилните основни карактеристики како стоковната размена, приватната сопственост и профитниот мотив постојат заедно со системскиот императив, кој поттикнува промени во убедувањето, во иновациите, акумулацијата и доминацијата на пазарот. Резултатот што се случува е опишан во книгата „Сè што е цврсто се топи во воздухот“ на големиот марксист Маршал Берман, „движењата кои го објавуваат нивното непријателство кон капитализмот можеби се само еден вид стимуланси што му требаат на капитализмот. Буржоаското општество, преку својот незаситен нагон за уништување и развој, и неговата потреба да ги

задоволи ненаситните потреби што ги создава, неминовно произведува радикални идеи и потрошени средства кои имаат за цел да го уништат. Но, самиот нејзин капацитет за развој му овозможува да ги негира сопствените внатрешни негации: да се храни себеси и да се храни од спротивставувањето, да стане посилен наспроти притисокот и кризата отколку што некогаш би можел да биде во мир, да го трансформира непријателството во интимност и напаѓачите во ненамерни сојузници“.

Така, како резултат на тоа, капитализмот докажано е многу пофлексибилен и издржлив од неговите критичари или од неговите поддржувачи. Како што се менува организацијата на моќта, критичката теорија може да игра навистина важна, разјаснувачка улога. Болтански и Чапело го опишаа овој процес „делумно следен и интегриран во одредени точки, заобиколен или противречен на други, критиката мора постојано да се префрла и да создава нови оружја. Таа мора постојано да ја продолжува својата анализа за да остане што е можно поблиску до својствата што го карактеризираат капитализмот од неговото време“.

Така, иако не постои сребрен куршум кој ќе ни овозможи целосно да избегнеме закрепнување, бидејќи големото внимание на еволутивната моќ на односите и особено, како опозициските идеи и актери се инкорпорирани во статус квото може да ни помогнат да се осигураме дека левите движења, левата теорија останува критична

наместо да стане афирмативна. Значи, за да ја задржиме нашата аналитичка моќ и нашата политичка релевантност, ние мора постојано да го преиспитуваме нашиот однос кон високо динамичниот и постојано еволуирачки наш капиталистички свет кој го населуваме и постојано прашуваме - кои политички барања би можеле да го негираат неговото антиутописко постоење дека постои и може да има алтернатива.

Здравко Савески

Консумеризам за сите – уште малку

Класна борба, класен компромис и класен консензус

Ние, марксистите, веруваме во класната борба е неизбежна. Дека историјата е историја на класните борби. Дека интересите на различните класи се спротивни едни на други и дека, сè додека опстојуваат класи во едно општество, мора да има класна борба.

А сепак, неа, класната борба, како да ја нема денес. Ретки се штрајковите, а да не зборуваме за доведувањето во прашање на доминацијата на капиталистичката класа и на самото постоење на капиталистичкиот систем. Дали тоа значи дека повеќе не важи едно од клучните тврдења на Маркс и Енгелс, за непомирливоста на интересите на различните класи?

Класната борба постои и кога се чини дека ја нема. Впрочем, во самиот „Манифест“ се зборува за постоење и на скриена класна борба.¹ Таа не е подробно образложена,

¹ Карл Маркс, Фридрих Енгелс, „Манифест на Комунистичката партија“, гл. 1, https://www.marxists.org/macedonski/m-e/1848/kom_mano1.htm

но треба да се има предвид дека, наспроти здраворазумската претпоставка дека борбата мора да вклучува офанзивни акти од двете страни, **класната борба** нужно не е двонасочна. Таа **може да биде и еднонасочна**. Таа е таква кога доминантната класа ја толчи доминираната, а таа не го возвраќа ударот. Наспроти илузиите на социјалдемократијата, класната борба во капитализмот не може да ја нема. Кога работничката класа ќе се откаже од борбата во името на класниот мир, тогаш таа само станува еднонасочна класна борба, борба што се води само од капиталистичката против работничката класа. А бидејќи е еднонасочна, бидејќи нема возвраќање, таа не е лесно воочлива, не е отворена, туку скриена. Таа е таква кога без спротивставување се разбива солидарноста меѓу работниците, кога работниците се отпуштаат еден по еден, кога се кршат законите на нивна штета, кога се прават закони на нивна штета, кога се прават закони што доведуваат до концентрација на општественото богатство во рацете на капиталистите. Наизглед нема класна борба, а фактички има скриена и еднонасочна класна борба.

Се разбира, како и во секоја борба, може да се случи да дојде до примирје. Класното примирје, попознато како **класен компромис**, е ситуација кога при (двонасочна) класна борба двете страни ќе договорат некој компромис. Најголемиот и најважниот компромис во капитализмот е воспоставувањето на т.н. „држава на благосостојба“ во

западните земји. По децениите жестока класна борба, по најголемата депресија во историјата на капитализмот (таа од 1929 година), кога опстанокот на капитализмот висеше на крај – доминантната класа се согласи да се прошири благосостојбата и на работничката класа, а претставниците на работничката класа се откажаа од доведувањето во прашање на доминацијата на капиталистичката класа. Овој компромис доминантната класа го почитуваше... сè додека спротивната страна располагаше со моќ. Кога повеќе не беше така, од 1970-тите доминантната класа премина во офанзива и, во своето неолиберално дивеење, во следните децении успеа да поврати голем дел од отстапките кон работничката класа.

Иако работничката класа изгуби голем дел од придобивките, се чини дека таа денес е помалку подготвена да ги скрши своите окови од кога било претходно. Зошто е така е исклучително важно прашање. Нејзиното разружување е показател за енормниот идеолошки успех на капиталистичката пропаганда. Но, не одигра улога само идеолошкиот фактор. Идеалот на благосостојбата во значителна мера беше материјализиран како имање свој удел во консумеристичките угодности, овозможени од капитализмот, поради што еднонасочната класна борба, парадоксално, поприми карактер на **класен консензус**. Така, постои еднонасочна класна борба, работничките права се намалуваат и кршат, работничката класа се држи долу, пре-

распределбата на општественото богатство и моќ во корист на капиталистичката класа непречено се одвива, ама одговорот на овој пир изостанува. Но, тоа не е целосната слика. Оваа состојба не само што не се делегимитира, туку се прифаќа, стекна карактеристики на класен консензус. Станува збор за консензус, а не само за компромис, бидејќи оваа состојба се прифаќа како позитивна од работничката класа и без оглед на непочитувањето на компромисот на „државата на благосостојба“ преку нејзино разградување од страна на капиталистичката класа. И тој класен консензус на доцниот капитализам гласи: „Вие трупате си невидени богатства, концентрирајте си енормна економска и политичка моќ, сè додека ние имаме удел во консумеристичките угодности, можеби ќе вревиме, но нема ништо да преземаме што системски ќе ги промени работите.“

И волкот сит и овците на број.

Експлозијата на производните сили и победата над оскудицата

Овој класен консензус беше овозможен од експлозијата на производните сили по Втората светска војна. Таа овозможи, прво на Западот, а потоа и во полупериферијата на капитализмот, консумеристички угодности за широко мнозинство од населението. Не само што гладот и немањето покрив над главата станаа маргинална појава, ограничени само на „невидливите“ припадници на општеството, туку

и угодностите на буржоаскиот живот (разните апарати за домаќинството, автомобилите, мобилните телефони, туризмот на светски дестинации) станаа дел од секојдневието на рекорден процент од населението во овие општества.

Иако не беше искоренета **сиромаштијата**, во голема мера беше надмината **оскудицата** за основни животни потреби и конsumerистички стоки и услуги.² Западните општества станаа конsumerистички општества на изобилство, за најголемиот дел од нивното население. Не поради демократијата и благосостојбата, туку поради конsumerизмот тие станаа идеал за многумина во социјалистичките земји и за земјите од Третиот свет и стремежот кон ваков живот беше еден од најсилните мотиви за голем дел од на-

---

² Често доаѓа до мешање на оскудицата и сиромаштијата, кои имаат блиско, но не и истоветно значење. Оскудицата е состојба на недостиг на ресурси за задоволување на основните потреби за живот. Како таква, таа нужно создава сиромаштија во општеството онолку широко и длабоко колку што е самата поинтензивна. Но, сиромаштијата не мора да биде резултат на оскудица. Таа може да се должи на неравноправна распределба на општественото богатство. Важно за понатамошното излагање е да се посочи дека постои апсолутна и релативна оскудица, како и апсолутна и релативна сиромаштија. **Апсолутната оскудица** е состојба кога постои недостиг на ресурси за задоволувањето на потребите воопшто, додека **релативната оскудица** индицира дека, и покрај тоа што има доволно ресурси за задоволување на потребите, одреден дел од населението нив ги нема во доволна мера и, следствено, живее во сиромаштија. Што се однесува до **апсолутната сиромаштија**, луѓето што страдаат од неа немаат доволно средства за задоволување на основните потреби за живот, како што се храна, облека и домување. Луѓето, пак, што се во **релативна сиромаштија** го немаат минималното ниво на животен стандард што овозможува нормален живот во едно општество.

Уште една забелешка околу оскудицата. Таа може да се однесува не само на основните потреби за живот, туку и на сите стоки. Таа индицира состојба на **реткост, недоволност** и, како таква, таа е еден од клучните поими во економијата и, преку разликата помеѓу помалата понуда и поголемата побарувачка за одредена стока, ја повишува нејзината цена.

селението во социјалистичките земји да ја поддржат реставрацијата на капитализмот во 1989-1990 година.

Општествата на изобилство се релативно нов историски феномен. Историјата на човечкиот род главно познава општества на оскудица. Во **општествата на оскудица** постои сериозен недостиг на основни животни потреби, поради што, во услови на класна раслоеност, животниот стандард на голем дел од населението е низок, тие располагаат со мал број добра кои не спаѓаат во категоријата основни животни потреби, недоволната исхранетост е значително застапена, а постои и глад. Сето ова е поинаку во **општествата на изобилство**. Во нив, за најголемиот дел од населението, гладот, па дури и недоволната исхранетост, се надминати и не само што се задоволени основните животни потреби, туку стануваат широко достапни материјалните добра и услуги што се карактеристични за високиот животен стандард.

Во ваквите општества сиромаштијата сè уште може да постои, но не поради недостигот на ресурси за нејзино искоренување, не поради оскудицата, туку поради нивната класна раслоеност.

Како западните општества (а потоа и доста земји од полупериферијата на капитализмот) станаа конsumerистички општества на изобилството? Преку експлоатацијата на природните и човечките ресурси, особено на оние

од земјите од глобалниот Југ. И едните и другите „ресурси“ беа драстично пониско платени од нивната вистинска вредност. Во однос на природните ресурси, **еколошката цена** за нивната експлоатација беше **екстернализирана** врз природата. На таков начин, преку непресметување на еколошката цена во вкупната цена, цената на чинење на производите стана пониска, тие беа поевтинети и станаа достапни за масовна потрошувачка.

Сцената за конsumerистичкото општество беше поставена. Поради поевтинувањето на стоките преку непресметувањето на еколошката цена, можеше да се понуди цела палета на стоки со пристапна цена за значителен дел од населението. **Максимизацијата на профитот** налагаше што поголемо производство, а со тоа и што поголема потрошувачка. Леснорасипливите стоки ги преплавија пазарите. А со нив беше интензивирана дресурата на луѓето да бидат секогаш незадоволни со она што го поседуваат и да купуваат најнови модели и одвишни стоки, дури и по цена на запаѓање во долгови. Се материјализира класниот консензус на доцниот капитализам во општествата на изобилството. Едните продолжија да акумулираат богатство, другите добија прилика да најдат оддишка од експлоатацијата во работното време преку различни начини на површна, конформизирана и монетизирана забава.

Фалинката во пресметката и залезот на класниот консензус

Ваквата ситуација има само една маана. Претпоставува неограничен економски раст на ограничена планета. Претпоставува неограничени природни ресурси и неограничено создавање ѓубре. Неограничени можности за експлоатација на природата и екстернализација на трошокот врз неа. Едноставно, ваквата ситуација е неодржлива на долг рок и тој рок, по многу децении, сега се ближи кон својот крај. **Состојбата на изобилство во конsumerистичките капиталистички општества забрзано се движи во насока на повторна оскудица.**

Првите најави дека оскудицата се враќа во овие општества веќе се тука. Нематеријалните добра, потценети во целиот склоп на конsumerистички начин на живот, се први кои дојдоа на удар. Загадувањето на воздухот во градовите создава сериозна оскудица на чист воздух веќе подолго време. Посериозен удар за луѓето кои се навлечени на конsumerистичкиот начин на живот донесе пандемијата на ковид-19. Поради пренасочувањето на здравствените капацитети кон борбата против вирусот, многумина се соочија со неможност да добијат здравствени услуги соодветни на своите здравствени проблеми, новите протоколи во образованието создадоа оскудица за квалитетно образование, се јави и оскудица на можностите за пополнување на слободното време, за туризам. Сето тоа генерално се

сфаќа како привремено, до завршетокот на пандемијата, но самата појава на оскудица за многумина е нова и фрустрирачка состојба. А таа, фактички, со влошувањето на климатската криза, сè повеќе ќе станува дел од нашите животи и ќе ги опфати и основните животни потреби.

Влошувањето на климатската криза со себе ќе донесе проблеми за кои многумина припадници на конsumerистичките општества на изобилство имаат илузија дека се трајно надминати проблеми од минатото. Еден од најсериозните: **повторната појава на оскудица од храна**, која ќе донесе недоволна исхранетост и глад. Поради интензивното земјоделство веќе е деградирана дури четвртина од земјата. Со зголемувањето на температурата, како и со намалувањето на врнежите и зголемувањето на нивната непредвидливост, сушите, поплавите, пожарите ќе ги намалат приносите од храна. Тие исто така ќе страдаат поради намалената плодност на почвата.³ Достапното количество храна ќе се намали и поради намалувањето на морската храна, поради прекумерниот риболов и закиселувањето на океаните.⁴ А намалените количества храна носат зголемување на нивната цена и нејзина растечка недостапност за работничката класа. Во иднината, која денес ја облику-

---

³ Kimberly Flowers, "The UN Climate Change Report: Transform Global Food Systems or Trigger a Crisis", Center for Strategic and International Studies, August 12, 2019, <https://www.csis.org/analysis/un-climate-change-report-transform-global-food-systems-or-trigger-crisis>

⁴ Prabir Ghose, "Overfishing in the oceans could lead to scarcity of fish", Blasting News US, March 10, 2018, <https://us.blastingnews.com/food/2018/03/overfishing-in-the-oceans-could-lead-to-scarcity-of-fish-002424973.html>

ваме, апсолутната оскудица предизвикана од понудата⁵ ќе доведе до осиромашување и појава на апсолутна сиромаштија кај сè поголем дел од работничката класа и во денешните конsumerистички општества на изобилство. Конsumerистичките стоки што дотогаш ги купиле можеби сè уште ќе ги поседуваат, но вистинскиот предизвик ќе биде да се обезбеди храна.

Сето ова е ужасен и незамислив развој на настаните за оние што се дел од класниот консензус на доцниот, конsumerистички капитализам. Тие се вкалупени во системот и не би сакале да бидат лишени од конsumerистичките угодности што им ги овозможува тој. Но, **непријатниот факт не исчезнува со замижување на очите**. Ерата на конsumerистичката идила завршува. Последиците од климатската криза ќе бидат **класно детерминирани**. Падот на животниот стандард драстично повеќе ќе ги влоши животите на работничката отколку на капиталистичката класа.

Некои тврдат дека работничката класа не може да биде мотивирана да се бори за еколошки каузи. Тоа е многу погрешно вграмување на проблемот. Не станува збор за еколошки проблем од маргинално значење, туку за проблем кој, покрај огромните еколошки импликации, има и огромни социјални и егзистенцијални импликации. И тоа

---

⁵ Оскудицата може да биде предизвикана од побарувачката, од понудата, или да биде структурна (релативна). Видете Bingham Kennedy, Jr., "Environmental Scarcity and the Outbreak of Conflict", Population Reference Bureau, January 1, 2001, <https://www.prb.org/environmentalscarcityandtheoutbreakofconflict/>

за проблем што повеќе не може да се реши преку шминкање и ситно подобрување на системот, туку само преку негова радикална трансформација во екосоцијалистичко општество на изобилство. Класниот консензус на доцниот, конsumerистички капитализам е пред залез. Мора да се обнови класната борба и од страна на работничката класа, не само за поголем удел во благосостојбата и конsumerизмот, туку за изградба на нов, поправеден и поеколошки свет.

